

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन र सुपरिवेक्षण

८५. बैकिङ्ग क्षेत्रको स्वस्थ, स्थिरता र सुदृढीकरण कायम गर्ने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई यस बैंकले निरन्तरता दिदै आएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियामा समसामयिक परिमार्जन गर्दै आएको छ। यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि विश्व बैंकको वित्तीय सहयोगमा शुरू गरिएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइने छ।
८६. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमका तीन भागहरूमध्ये नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनरसंरचना महत्वपूर्ण रहेको छ। बाह्य व्यवस्थापनको व्यवस्थापछि यी दुई बैंकहरूको कार्य सञ्चालनमा सुधार आएको छ र दुवै बैंक सञ्चालन मुनाफामा छन्। तर निष्कृत्य कर्जा असुलीमा अपेक्षा गरिएअनुरूप सुधार नआएकोले यी दुवैको नेटवर्थ हाल रू २३ अर्बले ऋणात्मक रहेको छ। नेपाल बैंक लिमिटेडमा नेपाल सरकारको आंशिक र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पूर्ण स्वामित्व रहेको विद्यमान स्थितिमा पूँजी थप गरी ऋणात्मक रहेको नेटवर्थलाई पूँजी पर्याप्तताको स्तरमा ल्याउन तत्काल सम्भव नभएकोले यी दुवै बैंकलाई बाह्य व्यवस्थापनमा राख्ने कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइने छ।
८७. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको दोस्रो भाग अर्थात् नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईन्जिनियरिङ्गअन्तर्गत जनशक्तिको व्यवस्थापनमा सुधार, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमतामा अभिवृद्धि, जनसम्पर्क कार्यमा सुधार र सूचना प्रविधि विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइने छ।
८८. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको तेस्रो भागको रूपमा वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि रहेको छ। सो अन्तर्गत पर्ने ऋण असुली न्यायाधिकरण तथा कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण, राष्ट्रियस्तरको बैकिङ्ग तालिम केन्द्रको स्थापना र नेपाली वित्तीय पत्रकारिताको विकास जस्ता कार्यक्रमहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइने छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण लिई नियतवश ऋण नतिर्नेहरूका विरुद्ध गत वर्षभन्दा सख्त कारवाही गरिने तथा पाँच करोडभन्दा कमको निश्चित रकम साँवा ऋण भएकाहरू विरुद्धसमेत कारवाही गरिने र ऋण असुली न्यायाधिकरणमा रहेको मुद्दाको चापलाई दृष्टिगत गरी थप इजलास स्थापना गरिने उल्लेख भएबाट नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा अन्य वाणिज्यसँग रहेको निष्क्रिय कर्जाको अनुपात चालू वर्षमा थप घट्ने यस बैंकको विश्वास छ।
८९. ऋणीहरूको साख मूल्याङ्कनको आधारमा ऋण प्रवाह गरियो भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा व्यवस्थापन तथा कर्जाको शर्त तोक्न र निष्कृत्य कर्जा अनुपात घटाउन मद्दत पुग्न जाने हुन्छ। यसका साथै उच्च तहको साख मूल्याङ्कन प्रमाणपत्र पाउन प्रतिस्पर्धाको वातावरण सिर्जना भई निजी क्षेत्रको संस्थागत विकास र कारोवारमा पारदर्शिता समेत बढ्ने भएकोले साख मूल्याङ्कन संस्था स्थापना गर्न यस बैंकले निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्नेछ। बैंकहरूको समेत साख मूल्याङ्कन हुने भएकोले यस व्यवस्थाबाट बैंकहरूको बजार शक्तिको अनुगमन हुन जानेछ भने निक्षेपकर्तालाई राम्रो बैंक छनौट गर्न सघाउ पुग्नेछ।

९०. सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन, २०६४ लागू भई सोही ऐन अन्तर्गत वित्तीय सूचना सङ्कलन, विश्लेषण र जाँचबुझको कार्य गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकमा वित्तीय जानकारी एकाइ स्थापना भइसकेको छ। ऐन अन्तर्गतको कसूरको अनुसन्धान तथा छिनोफानो गर्न नेपाल सरकार सम्पत्ति शुद्धिकरण अनुसन्धान विभागको स्थापना गर्ने क्रममा रहेको छ। यस सन्दर्भमा वित्तीय जानकारी एकाइलाई आवश्यक भौतिक साधन उपलब्ध गराई दक्षता अभिवृद्धि गरी प्रभावकारी पारिने छ। सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐनलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण नियम तयार गरी नेपाल सरकारमा पेश गरिने छ।
९१. सम्पत्ति शुद्धिकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा हुने लगानी विरुद्ध सामूहिक अन्तर्राष्ट्रिय प्रयास स्वरूप विभिन्न देशहरूका वित्तीय जानकारी एकाइहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन “इन्फोमेट ग्रुप” स्थापना भई सोमा १०६ राष्ट्र सामेल भइसकेको सन्दर्भमा नेपालको वित्तीय जानकारी एकाइलाई पनि सोमा सामेल हुने प्रक्रिया थालिने छ। साथै, यसतर्फ अन्य मुलुकहरूसँग समझदारीपत्र तयार गरी सहयोग तथा सूचना आदान प्रदान गर्न शुरूवात गरिने छ। यस सम्बन्धमा विश्वका धेरै राष्ट्रहरूले आपसी सहयोग कानून निर्माण गरी लागू गरिसकेको हुँदा नेपालको लागि आपसी सहयोग ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिने छ।
९२. वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेप परिचालनलाई विस्तारै कम महत्व दिँदै सापटीमार्फत् वित्तीय स्रोत परिचालनमा जोड दिएको देखिएको छ। यसबाट आउन सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने, वित्तीय स्रोत परिचालनमा निक्षेप सङ्कलनलाई बढी जोड दिने र सम्बन्धित संस्थाको तरलता व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउने हेतुले वित्तीय स्रोत परिचालनमा कुल निक्षेपको एक तिहाईभन्दा बढी सापटी रकम हुन नहुने व्यवस्था गरिने छ। तर “घ” वर्गको वित्तीय संस्थालाई भने यस बमोजिमको सीमा लागू हुने छैन।
९३. जुनसुकै प्रयोजनको लागि पूँजी वृद्धि गर्ने सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक/संस्थापक समूहअन्तर्गत शेयर खरिद गर्दा संस्थापक शेयरधनीहरूले तोकिएको ढाँचामा लगानी रकमको आयस्रोतसम्बन्धी विवरण अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने छ। सोको अभिलेख सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अद्यावधिक गरी राख्नुपर्ने तथा सोसम्बन्धी सम्पूर्ण अभिलेखको प्रतिलिपी यस बैंकमा समेत पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ।
९४. नेपाल सरकारको राजस्व सङ्कलनमा निश्चित सिद्धान्तको अधीनमा रही डेबिट/क्रेडिट कार्ड प्रयोग गर्ने र भुक्तानीलाई स्वीकार्य मान्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले नीतिगत निर्णय गरिसकेको छ। चालू आर्थिक वर्षमा वाणिज्य बैंकहरू समेतको राय तथा सुझाव लिई यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याइने व्यवस्था मिलाइने छ।
९५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकले तोके अनुसारको न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्ने क्रममा हकप्रद शेयर जारी गर्दा कुनै शेयरधनीले खरिद नगरेमा वा शेयर खरिद गर्ने हक अरूलाई बिक्री वा हस्तान्तरण नगरेमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिले स्वविवेकीय आधारमा हकप्रद शेयरको त्यस्तो बिक्री गर्न सक्ने अवस्था रहेबाट यदाकदा यस व्यवस्थाले विकृति समेत ल्याउने सम्भावना रहन्छ। अतः यस बैंकबाट तोकिएको पूँजी कोष अनुपात कायम गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा त्यसरी बिक्री हुन नसकेको हकप्रद शेयरको अंश स्वतः खारेज गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी

खारेज गर्नुपर्ने अवस्थामा प्रत्येक वर्ष समानुपातिक रूपमा चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्दै लैजानु पर्ने यस बैंकको प्रावधान पालना गर्ने प्रयोजनका लागि त्यस्तो खारेजी गर्नु परेको शेयरको रकमको हदसम्मलाई समायोजन गर्न सकिने छ ।

९६. यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको मूल आधारको रूपमा वासलका २५ वूँदे सुपरिवेक्षकीय निर्देशक सिद्धान्तहरू लिँदै आएको छ । नेपालमा वासल टु लागू गर्ने सम्बन्धमा गठन गरिएको एकर्ड इम्प्लिमेन्टेशन ग्रुप (Accord Implementation Group) को सिफारिसमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि “क” वर्गका इजाजतप्राप्त संस्थाहरूको हकमा वासल टु अनुसारको पूँजीकोष पर्याप्ततासम्बन्धी नियमन लागू भएको छ । जसअनुसार पूँजीकोष कायम गर्दा बैंकहरूको वास्तविक जोखिममा आधारित पूँजीकोष कायम हुने आशा गरिएको छ । यस नयाँ व्यवस्थाले बैंकहरूलाई आफ्नो जोखिम व्यवस्थापनमा थप सजग हुन अभिप्रेरित गर्नेछ । वासल टुलाई नेपालमा कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा उपलब्ध विकल्पहरूमध्ये नेपालको वित्तीय बजार सुहाउँदो सरल विकल्पहरूको प्रयोग गरिएको छ भने वासल कमिटीले तोकेका तीनवटै पिलरहरूको प्रयोग गर्ने गरी लागू गरिएको छ । वासल टु का विकसित विकल्पहरूको प्रयोग हाम्रो बजारमा हुने विकासक्रम अनुसार क्रमशः प्रयोगमा ल्याउने नीति लिइएको छ । वासल टु लागू नभएसम्मका लागि विकास बैंक, वित्त कम्पनी र लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूको हकमा पूँजीकोष अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ ।
९७. यस बैंकले वासल कोर सिद्धान्तहरूको स्वःमूल्याङ्कन गर्ने कार्य र उक्त स्वःमूल्याङ्कनबाट देखिएका कमी कमजोरीलाई निर्दिष्ट समयमा पूरा गर्ने गरी लक्ष्य सहितको वासल कोर सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयन योजना तयार गरिसकेको छ । सोही योजनामा उल्लेखित कार्यहरू समय तालिकाअनुसार कार्यान्वयन गर्ने क्रममा यस वर्षदेखि “होम-होस्ट” सम्बन्ध, क्रस बोर्डर बैंकिङ तथा संस्थागत सुशासनसम्बन्धी कार्यहरूमा जोड दिइने छ ।
९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा उल्लेख्य विस्तार भइरहेको विद्यमान स्थितिमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुँदै आएको छ । प्रभावकारी नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्ने प्रमुख उपायको रूपमा यस बैंकले लिएको छ । वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा भएको विस्तारले सिर्जना गरेको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षकीय चुनौतिको सामना गर्न थोरै जनशक्तिबाट परम्परागत पद्धतिको सुपरिवेक्षण प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले यस बैंकले नयाँ सुपरिवेक्षकीय उपकरणहरू लागू गर्ने तयारी गरिरहेको छ । यस क्रममा वासल टु अनुसार तोकिएको न्यूनतम पूँजीकोष कायम राख्न नसक्ने बैंकहरू तथा वित्तीय संस्थाको लागि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि नयाँ उपकरणको रूपमा शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action, PCA) कडाईका साथ लागू गरिने छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएका कमजोरीहरूलाई समयमै निराकरण गर्न तथा सुधारात्मक कारवाहीहरूलाई पनि कमजोरीको स्तरानुरूप मेल खाने गरी वर्गीकरण गर्दै सुधारका कारवाहीहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि शीघ्र सुधारात्मक कारवाही विनियमावली तयार गरी २०६५ कात्तिक १ गतेदेखि लागू गर्ने निर्णय गरेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएका कमी कमजोरीहरूलाई सुधार गर्न पर्ख र हेरको नीति अवलम्बन गर्दा उक्त संस्थाहरू सुधार गर्न नसकिने स्थितिमा पुगी निक्षेपकर्ताले ठूलो नोक्सानी व्यहोर्नु पर्ने अवस्था सिर्जना हुने हुँदा त्यस्तो अवस्था आउन

नदिन यो शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी व्यवस्थाले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

९९. दोस्रो उपकरणको रूपमा अनिवार्य रूपले हरेक वर्ष बैंकहरूको कर्पोरेट तहमा स्थलगत निरीक्षण गरी आवश्यक निर्देशनका साथै प्राप्त विवरणको आधारमा केम्स रेटिङ्ग (CAMELS Rating) गरेर सो बाट प्राप्त सूचकाङ्कको आधारमा बैंकहरूको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१००. बैंकिङ्ग सुपरिवेक्षणको तेस्रो उपकरणको रूपमा निश्चित वित्तीय परिसूचकहरूको आधारमा वित्तीय स्थिति नाजुक हुँदै गएका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई विशेष निगरानीमा राखी आवश्यकतानुसार विशेष स्थलगत निरीक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।
१०१. बैंकिङ्ग सुपरिवेक्षणको चौथो उपकरणको रूपमा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणबाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषणको आधारमा केयल्स रेटिङ्ग (CAELS rating) गरी पूर्व चेतावनी संकेतहरू (Early Warning Signal, EWS) तयार गरी सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लागू गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१०२. बैंकको सुपरिवेक्षण कार्यलाई अभि सान्दर्भिक बनाउँदै लैजाने नीति अनुरूप पाँचौं उपकरणको रूपमा ठूला बैंकहरूको ठूला शाखाहरूको लागि छुट्टै बाह्य लेखापरीक्षकमार्फत् शाखाहरूको लेखापरीक्षण गराउँदै लैजाने कार्य आर्थिक वर्ष २०६५/६६ बाट शुरू गरिनेछ । यस सम्बन्धी मापदण्डहरू यस बैंकले तोक्नेछ ।
१०३. बाह्य लेखापरीक्षकहरूले लेखापरीक्षण पश्चात् नेपाल राष्ट्र बैंकमा पठाउने गरी तोकिएको ढाँचा अनुसारको लङ्ग फर्म अडिट रिपोर्ट (Long Form Audit Report) लाई समय अनुसार परिमार्जन गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निरीक्षणको छैटौं उपकरणको रूपमा लिइने छ ।
१०४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि प्रत्येक बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई जोखिमका आधारमा निरीक्षण गरिने विधि योजनाबद्ध रूपमा लागू गरिने छ । साथै, सो क्षेत्रमा देखा पर्नसक्ने जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्न समयमै मद्दत पुगोस् भन्ने हेतुले सम्बन्धित बैंकहरूले जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका तयार गरी लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा कर्मचारी सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोषजस्ता सम्भौतामूलक बचत परिचालन गर्ने निकायहरूको वित्तीय स्वास्थ्यलाई निश्चित मापदण्डको आधारमा अर्को नियमनकारी निकाय स्थापना नभएसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सुपरिवेक्षण गराउने व्यवस्था मिलाउने उल्लेख भएको छ । यस बैंकले उपरोक्त वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षण कार्यका लागि २०६५ कार्तिक मसान्तभित्र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय मापदण्डहरू जारी गरी सुपरिवेक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्य यसै वर्षदेखि थाल्ने छ ।
१०६. भुक्तानी प्रणालीलाई बढी सरल र प्रभावकारी बनाउने हेतुले वित्त कम्पनीहरूले पनि अटोमेटेड टेलर मेशिन र डिस्पेन्सिङ्ग मेशिनको माध्यमबाट निक्षेप लिने, भुक्तानी दिने, कर्जा दिने कार्य गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले पनि

डेबिट कार्ड प्रचलनमा ल्याउन तथा स्वदेशी रकमान्तरको कारोबार गर्न पाउने व्यवस्था गरिने छ ।

१०७. देशको विभिन्न क्षेत्रमा मुद्रा सहज रूपमा आपूर्ति गर्न तथा यस बैंक र वाणिज्य बैंकको फण्ड ट्रान्सफर लागत घटाउन निजी क्षेत्रका बैंकहरूलाई समेत नोट कोष सुविधा दिइने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०८. यस बैंक र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अधिकांश शेयर स्वामित्व रहने गरी स्वचालित समाशोधन गृहको काम गर्ने एउटा छुट्टै संस्था खडा गर्नेतर्फ आवश्यक कारवाही अगाडि बढाई सकिएको छ । सोसम्बन्धी सम्पूर्ण प्रशासनिक तथा कानुनी प्रक्रियाहरू पूरा गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ भित्रमा नै सो संस्था सञ्चालनमा ल्याइने छ ।
१०९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि ट्रेजरी बिल्सको लागि प्रमाणपत्ररहित प्रणाली लागू गरी कम्प्युटर रसिद मात्र उपलब्ध गराउन थालिएको छ । यसबाट लामो र भन्कटिलो कागजी प्रक्रिया पूरा गर्नु नपर्ने हुँदा समय र श्रमको बचत भएको छ । यसै तथ्यलाई ध्यान दिई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि यस बैंकमा खाता खोल्न पाउने बैंक तथा वित्तीय संस्थाको हकमा विकास ऋणपत्रको लागि पनि कम्प्युटर रसिद उपलब्ध गराउन थालिने छ । उक्त रसिदलाई अन्तरबैंक कारोबार, ऋणपत्रको खरिद/बिक्री, धितो लिने/दिने र भुक्तानी दिन समेत मान्यता दिइने छ ।